

נתינת גט בחצר

ראשי פרקים

- א. פתיחה - מקור לחצר בגירושין
- ב. חצר מטעם יד או שליחות
- ג. חצר בגט
- ד. חסרונות שונים בהגדרת חצר
- ה. מצבי נתינה בחצר
- ו. סיכום

א. פתיחה - מקור לחצר בגירושין

אמרה התורה (דברים כד, א) "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה". המילים "ונתן בידה" עומדות ביסודו של הדיון שעוסק בנתינת הגט ליד האישה. למדנו שחלק ממעשה הגירושין הוא נתינת הגט לאישה. לא מדובר בפעולה טכנית בלבד אלא במעשה שפועל את חלות הגירושין. בסוגיות ובראשונים דיון נרחב בשאלה מה הוא אפיו של מעשה זה. האם צריך ממש מעשה נתינה או די בזה שהאישה תזכה בגט בקניין? מה המרכיב העיקרי ה"ונתן" פעולת הנתינה, או התוצאה שלה "בידה". האם הנתינה עיקר ומוגדר שהיא הסתימה בצורה מוצלחת על ידי שהגט ביד האישה, או שמא העיקר הוא היות הגט בידה והנתינה היא הדרך להביאו לשם.

גם באופייה של הנתינה עצמה יש לדון, האם "ונתן בידה" מהווים רצף אחד וכל עוד שלא ניתן הגט בידה לא מוגדר שנתן, ועד כמה נלך רחוק ונאמר שהנתינה צריכה להיות תמשך אחד ודבר אחד עם התוצאה, בידה. ובכלל, אולי לא נדרש מעשה נתינה מוחלט אלא מעשה שמאפשר לאישה את היות הגט בידה, נחשב כבר כמעשה נתינה?

כל השאלות הנ"ל ועוד שאלות דוגמתן עולות לדיון בענין זה של נתינת הגט בחצר. הסוגיא שבה נעסוק עוסקת גם היא בשאלות אלו ונבחנת בה השאלה המרכזית עד כמה הנתינה של הגט ואפיה מאפשרים נתינת גט בחצרה ולא בידה, או שמא הדבר תלוי בהגדרה נכונה של מושג ה"חצר".

בגיטין עז, א נלמד מהמילים "ונתן בידה" שנתנת גט בחצר מועילה:

מנא הני מילי דת"ר ונתן בידה, אין לי אלא ידה, גגה חצרה וקרפיפה
מנין?
ת"ל ונתן בידה מכל מקום.
ותניא נמי הכי גבי גנב. ידו - אין לי אלא ידו גגו חצרו וקרפיפו מנין?
ת"ל המצא תמצא מכל מקום.
וצריכא דאי אשמעינן גט בשום דבעל כרחיה מגרשה אבל גנב דליתיה
בעל כורחיה אימא לא. ואי אשמעינן גנב משום דקנסיה רחמנא אבל
גט אימא לא, צריכא.

לימוד הגמ' שחצר מועילה בגט הוא מכך שמשמעותו של "ונתן" הוא "מכל
מקום". רש"י באר: "ודרשינן ליה באנפיה נפשיה, מדלא כתיב ובידה יתננו
ומשמע לן נתינה כל דהוא".

לפי רש"י הלימוד מבוסס על הפרדת הפועל "ונתן" מהמילה "בידה". אילו
הדרישה היתה לתת גט ביד האישה ממש, הרי היה כתוב "בידה יתננו"
כשהנתינה מכוונת ליד האישה. "ונתן בידה" מצביע על שני שלבים שונים: א'
ונתן ב' בידה; הנתינה היא נתינה קלושה ולא נתינה מוחלטת ליד. די בנתינה
כל דהוא.

דבר זה עולה גם מהצריכותא. הגמ' אומרת שלא היינו לומדים גנב מאישה
שהרי אישה מתגרשת בעל כרחיה. עובדה זו מצביעה על כך שלפי דין תורה
מעשה הגירושין לא נעשה בשותפות עם האישה. האישה אינה חלק מעשיית
מעשה הגירושין, היא לא לוקחת חלק פעיל בעשיית הגירושין מלבד הצורך
לקבל את פעולת הבעל. ויותר מזה, אף בכך אין היא פעילה שהרי גם בעל
כרחיה היא מקבלת, לכן יותר נכון לומר שאין הפירוש שהאישה מקבלת את
הגט אלא שהבעל נותן. ובשביל שנתנית הבעל תושלם צריך את האישה.
האישה היא חלק ממעשה הנתינה של הבעל ואין לה תפקיד מצד עצמה.
כאמור הגמ' מזכירה בצריכותא שעובדה זו שה"ונתן" הוא אפילו בעל כרחיה
מעלה בהו"א אפשרות שחצר תועיל בגט ולכן צריך את הלימוד מגנב. הגמ'
ראתה בכל הנ"ל מקור אפשרי לזה שחצר מועילה ומשמע שנתנית בחצר אינה
נתינה טובה אך די בה בשביל גט, מדוע?

נראה לאור דברינו שהבנת הגמ' שדי בכך שהגט בחצר בשביל להגדיר שהבעל
נתן.

מעתה יש לברר האם גם "בידה" התקיים כשנותן את הגט לחצר או שרק
"ונתן" קיים אך עדין חסר ב"בידה".

למסקנה לומדת הגמ' גם מהמצא תמצא בידו, בגנב, שאפילו אם הגניבה אינה בידו ממש אלא ברשותו הוא כבר חייב בכפל. גם בגנב מעלה הגמ' הו"א שדווקא בגלל שקנסה אותו התורה יתחייב על היות הגט בחצר, ולכן לא נלמד ממנו לגט. וקמ"ל שלומדים.

לאור הלימוד הזה בגמ' יש לשאול מה חדשה התורה בחצר. בהו"א מוכח שחצר אינה כיד, בחצר ישנה הרחבה של המשמעות של "בידו" או "בידה", מיד ממש לרשות רחבה יותר. דבר זה צריך לרבות שהרי אחרת לא היינו לומדים מזה לזה הרחבה כזו של המושג יד. הן באישה והן בגנב יש לפי הגמ' הו"א להשאיר את הלימוד כלימוד מקומי לדבר עצמו בלבד.

כאמור, לאור הצריכותא יש לשאול מה התחדש! האם התברר שטעינו ובאמת חצרו של אדם, רשותו, היא כידו ממש, יד היא רשות וחצר היא רשות וכשאמרנו שצריך חצר לא הקלנו בכהוא זה. או שקמ"ל שאע"פ שבאמת חצרו היא פחות מידו, בכל זאת היא מועילה כי כדי לזכות לא צריך יותר ממה שיש בחצר. עדין יתכן שההו"א שהיתה לנו היתה מוצדקת ותתפוס מקום גם כנפק"מ לדינא בהמשך.

דיון דומה לדיון שלנו נידון גם בנושאי הכלים על השולחן ערוך. כפי שאמרנו, מוכח מתוך מהלך הסוגיא שלכל הפחות בהו"א של הסוגיא הבנו שחצר אינה יד אלא רשות, כך משמע גם ברש"י בבא מציעא יב, ד"ה משום ידה: "...וידה רשותה משמע כדכתיב ויקח את כל ארצו מידו".

הב"י, בבואו להסביר את דברי הטור בסימן קלח, הולך כנראה בעקבות רש"י. הטור כתב: "נתינתו צריך שתהא מידו ממש או מיד שלוחו, אבל קבלתה אין צריך שתקבלנו בידה ממש אלא לרשותה, מדלא כתיב ונתן לה אלא בידה דרשינן לרשותה".

הב"י והט"ז (קלח ס"ק א) מקשים שלא כך מבואר בסוגיא אלא שהריבוי הוא מ"ונתן מכל מקום" וכפי שפירש רש"י שהבאנו לעיל.

הב"י מבאר את דברי הטור שאם היה כתוב "ונתן לה", אין מקום לדרוש ונתן מכל מקום, כיון ש"לה" משמעותו לה ממש ולא רשותה, אך כיון שכתוב "בידה", משמע גם לרשותה.

הט"ז חולק על הב"י ועיקר קושייתו היא שהגמ' בב"מ נו, ב מציעה שהמושג "בידו" פירושו "ברשותו" עפ"י הפסוק "ויקח את כל ארצו מידו" ומקשה על כך מסוגייתנו ממנה עולה שרק בגלל "ונתן מכל מקום" ריבנו שידה זה גם חצרה.

הט"ז מבאר שהטור לא התכוון שלמדנו ש"ידה" זה רשותה: "אלא ודאי כוונת רש"י דכל שאנו מפרשים דונתן דבוק עם בידה, ודאי הו"א נתינה בידה ממש בעינן אלא דאנו רואין שאין כאן דביקות, דאם כן היה לו לכתוב ובידה יתנו... אבל לשון ונתן אינה מורה על דביקות אלא תיבה מוכרחת בפני עצמה כאלו הנתינה אינה שייך כלל לבידה ואין צריך לידה אלא לרשותה...".

לפי הט"ז "ונתן" ו"בידה" הם שתי יחידות שונות, ומתוך כך הוא מבין שהונתן לא צריך להיות לתוך ידה של האישה, וכדי שהונתן יהיה מושלם די בנתינה לרשותה. ביאור זה עולה לפי מה שנקטנו עד כאן, שהלימוד על חצר (שהיא פחות מיד) נלמד מאופי הנתינה של גט.¹

ב. חצר מטעם יד או שליחות

למדנו בגמ' (עז, ב):

"אמר עולא והוא שעומדת בצד ביתה ובצד חצרה, ר' אושעיא אמר אפילו היא בטבריא וחצרה בציפורי, היא בציפורי וחצרה בטבריא מגורשת וכו'.

לימא בהא קמיפלגי דמר סבר חצר משום ידה אתרבאי ומר סבר חצר משום שליחות אתרבאי"

הגמ' מעלה כאפשרות להעמדת המחלוקת את השאלה האם החצר התרבתה משום יד או משום שליחות. יש לשאול מה הפשט בזה, האם כוונת הגמ' שחצר היא שליח? האם קניין חצר נלמד מפרשת שליחות? בב"מ י, ב הגמ' מסתפקת באותה שאלה, האם חצר מטעם יד או מטעם שליחות. כמקור לזה שחצר נתרבתה מטעם יד מביאה הגמ' את סוגיתנו – מ"המצא תמצא" ומ"ונתן בידה", ומנין לנו חצר מטעם שליחות? רש"י שם מבאר (ד"ה משום שליחות) "מדרכי רחמנא שליחות לאדם כדתניא ושלח מלמד שהאיש עושה שליח, ושלחה מלמד שהאשה עושה שליח, אתרבאי נמי חצרה דהויא לה כשלוחה".

ושוב יש לשאול כיצד מפרשת שליחות נלמד קניין. שליח אינו קניין, למדנו בפרשת שליח על האפשרות ליחס את פעולתו של אדם למשלחו, אך כיצד

¹ בביאור הגמ' בב"מ והסתירה לכאורה ברש"י כאן וב"מ י נראה לי לומר שברור שיד היא רשות וכפי שמשמע בב"מ נו, ב, אך כדי שנוציא את המושג יד מפשטותו ונדרוש אותו במשמעות רחבה של רשות, צריך סיבה וזה פשט הגמ' שם.

נלמד קניין מפרשת שליחות, הרי שליח אינו "מעשה קניין", וגם שליח, כשקונה, עושה זאת באמצעות מעשה קניין?

בתוספות בב"מ ובגיטין כא וברא"ש בסוגייתנו הדברים מתבארים. הרא"ש בסימן ה, דן בבעיה של חצר מהלכת שלא קונה. ולאחר שמבאר שחצר המהלכת אינה דומיא דיד, שואל:

"ואי תקשי לך אמאי לא קני חצר מהלכת לגבי ממון, הא מסקינן בפ"ק דמציעא דלגבי ממון ילפינן חצר משליחות ושליח מהלך הוא?" כלומר במסקנת הגמ' בב"מ לענין ממון למדנו חצר משליחות, ושליח הרי מהלך הוא ומדוע אם כן חצר מהלכת היא חיסרון בקניין?

ועונה הרא"ש: "ויש לומר כיון דאפקיה רחמנא בלשון יד דכתוב אם המצא תמצא בידו, אף על גב דהאי בידו מפרשינן ברשותו, כמו "ויקח את כל ארצו מידו" מכל מקום מדאפקיה רחמנא בלשון יד בעינן דומיא דיד".

משמע שחצר היא בראש ובראשונה יד וקונה בגלל שהיא יד. חצרה היא רשותה ורבתה התורה שהיחס של הקונה אל החצר יכול להיווצר בשני אופנים או כיד או כשליח. פרשת שליחות לא חידשה את כוחה של החצר לקנות, כוח זה נובע מהיותה רשות של הבעלים ונלמד מהמושג יד.² פרשת שליחות מחדשת דבר נוסף, על הדרך שבה נייחס את ה"יד" לבעליה, בניגוד לפרשת שליחות שבה קונה השליח עבור המשלח, כאן קונה המשלח על ידי השליח, החצר, אלא שהיחס של השליחות נלמד מפרשת שליחות. דבר זה נובע גם מפשט הגמ' בב"מ יב,ב שמסיקה למסקנה ש"חצר איתרבא משום יד ולא גרעה משליחות. גבי גט דחוב הוא לה אין חבין לאדם אלא בפניו, גבי מתנה דזכות הוא לו זכין לאדם שלא בפניו".

אם הלימוד של שליחות מהוה מקור אחר וסותר לחלוטין את אופי הקניין של "יד" לא שייך לומר שחצר כ"יד" לא גרעה משליחות, שהרי מה ענין זה לזה, אלו שני דברים שונים לגמרי, אם חצר מטעם יד - תהיה יד, ואם מטעם שליחות - שליחות.

על כרחנו לומר שחצר באמת נלמדה מיד, זו רשותה ולכן היא כידה. אלא שלא צריך שידה תהיה תמיד צמודה אליה ומספיק לנו שתקנה גם אם היא

² בדרך זו הולך הדבר אברהם (כא,כג) ומוכיח שחצר ודאי זוכה כיד והגדרתה כיד או שליחות היא ביחס שלה אל הבעלים.

מנותקת ממנה ואינה אצלה, בתנאי שזו זכות לה. דבר זה נלמד מפרשת שליחות שהיא זו שמלמדת על הרחבת היחס בין היד לבעלים.

בגמ' גיטין כא, א מבינה הגמ' שכמו שידה קונה בעל כרחא כך חצרה תקנה בעל כרחא. ומקשה שם רב שימי בר אשי ששליח קבלה ישנו מדעתה אבל לא בעל כרחא ודוחה אביי "אטו שליחות מידה אתרבי מושלח ושלחה אתרבי" כלומר שונה דין חצר שהיא יד מדין שליחות שהתרבתה מ"ושלח ושלחה".

תוספות שם שואל: "וא"ת דבפרק קמא דבב"מ אמרינן דחצר משום ידה אתרביא ולא גרע משליחות ובמציאה דזכות הוא קני אע"פ שאינו עומד בצד חצרו וכי"ו ומתרץ תוספות: "וי"ל דדוקא לענין שלא בפניו אמרינן דלא גרע משליחות לקנות במידי דזכות הוא לו, אבל בשאר דברים בעינן דומיא דידה, דאם לא כן חצר מהלכת אמאי לא קנה, תקנה מטעם שליחות כמו שליח מהלך...".

רואים בתוספות כדברים שבארנו שהגדרת חצר מטעם שליחות לא מצירת את עיקר דין חצר אחרת מדין חצר מטעם יד. חצר מטעם שליחות לא עוקרת מהחצר שם יד אלא מוסיפה אפשרות זכיה במידי דזכות לו גם לא בפניו, אך עיקר החצר הוא עדין מטעם יד.

חצר מטעם שליחות אינה המקור לכח הקניין של חצר. חצר קונה בגלל שהיא ידה, רשותה, אלא ששליחות היא הדרך לקניין שלא בפניו, כמו שליח, כלומר ריבוייה של חצר כשליחות לא מלמד אותנו את המקור לקניין חצר וכוחה לקנות אלא את זה שיש יחס בין החצר לבעלים גם כשהבעלים לא לידה. השאלה אם חצר יד או שליחות אינה בהגדרת החצר אלא בהגדרת היחס של פעולתה אל הבעלים של החצר.

ג. חצר בגט

בהמשך הסוגיה בגיטין עז, ב מעמידה הגמ' את המחלוקת האם צריך חצר המשתמרת לדעתה, או שצריך שתהיה עומדת בצד חצרה, בשאלה עד כמה החצר צריכה להיות כיד: "דכולי עלמא חצר משום ידה אתרביא, מר סבר כידה, מה ידה בסמוכה אף חצרה בסמוכה. ואידך... מה ידה משתמרת לדעתה, אף חצרה המשתמרת לדעתה, לאפוקי חצר המשתמרת שלא לדעתה".

הפשט של הגמ' מורה שהדיון בסוגיה אינו בשאלה מה נחשב "חצר", מתי נגדיר שחצר היא רשותה של האישה, מצד הגדרת החפצא של החצר. אלא

הדיון הוא בשאלה מתי חצר קונה. באיזו צורה אנו רואים את השימוש בחצר לקניין באופן הטוב והנכון יותר. השאלה האם החצר צריכה להיות סמוכה כידה, אינה להגדרת החצר עצמה כיד, אלא על היחס בין האישה לחצר להשתמש בה, שאם החצר היא כידה הרי שהשימוש בה לקניין יהיה בסמוכה, וכן לאידך גיסא אם היא כידה נצריך שתהיה משתמרת לדעתה שאז נוצר היחס הנכון של הקונה אל החצר.

האם דבר זה נכון בקניית כל דבר או רק בנתינת גט?

במשנה בב"מ יא, א: "ראה אותן רצין אחר מציאה, אחר צבי שבור, אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי, זכתה לו" ובגמ' שם מבואר שקונה או בעומד בצד שדהו או בחצר המשתמרת או בעומד בצד ביתו.

הנמו"י (ה, ב ברי"ף) הקשה מאי שנא הסוגיא שם מהסוגיא שלנו שאצלנו אומר עולא שאפילו בחצר המשתמרת בעינן עומדת בצד ביתה ובבבא מציעא לא הוזכרה דרישה זו של משתמרת?³

ומבאר הנמו"י: "וחצר המשתמרת דלא בעינן שיהא עומד בצד שדהו צריכה טעמא, דהא לאו משום יד הוא דמהני, כמו בגט, דהתם בעינן עומדת בצד חצרה כדלקמן, וגם לא מטעם שליחות וכו'.

וכתב הר"י ב"ר ז"ל דאיכא למימר דכל שהיא משתמרת למי שהוא זכות לו כידו היא שאף מה שבא לידו כי ניחא ליה דליקני, בחצר המשתמרת הוא נותנו, ויד אריכתא היא. מה שאין כן לענין גיטין דכיון דלא ניחא ליה דתקנה, חצר המשתמרת אינה כידה שמה שהוא חובה לאדם כשהוא בידו, אינו נותנו בחצר המשתמרת, אדרבה מוציאו ממנה".

לדברי הנמו"י הסיבה שחצר המשתמרת מועילה היא שהאדם משתמש בה לשמור את חפציו, ולכן ברגע שהדבר נמצא בחצרו המשתמרת של האדם הוא קונה כיון שכך היה שומר אותו. כל זה נכון לממון, אבל בגט המבט הפוך. האישה מתגרשת בעל כרחיה, לא ניחא לה בגירושיה ובאמת היא חפצה להוציא את הגט מהחצר. לכן בגט, רק כאשר האישה בצד החצר, החצר כידה.

קשה להבין בנמו"י שהחצר כלל אינה יד בגט בגלל אומדנא שכשזה בע"כ אין היא רוצה בחצר כיד. אם אכן היה כך, מדוע העמידה שלה בצד החצר מועילה? הרי גם כשעומדת בצדה, יתכן שלא רוצה בגט וממילא לא רוצה

³ שאלה מעין זו שואל אף התוספות ד"ה ה"מ בחצר המשתמרת, שם בסופו.

בחצר כיד, דבר שמבטל שם יד מהחצר, ומדוע אז תחזור החצר להיות יד, והרי תלך ותסלק משם את הגט?

לכן נראה לומר שהנמוי לא עוסק בשאלה האם החצר עצמה היא ידה או רשותה. החצר היא יד גם בגט אלא שיש בחצר דבר נוסף שמגדיר שהחצר כיד מועילה וקונה. היותו של הדבר הנקנה בחצרו של אדם מגדיר שהדבר הגיע אל האדם עצמו, ומנין לנו? כיון שהמצב הזה נח לאדם, ומרגע שהגיע הדבר לחצרו הוא חפץ בשימור המצב, ולכן רואים גם את הצעד התיאורטי הבא כאילו התבצע, החפץ שבחצר הגיע אל הבעלים של החצר ולא אל החצר בלבד. הבעלים עושה שימוש בחצרו בשביל לשמור דברים בתוכה וממילא זהו המצב, זו ההסתכלות המזכה בקניין חצר.

העובדה שהחצר קונה כיון שהבעלים משתמש בה לקנות נדונה בהרחבה בעיסוק בשאלה מי קונה בחצר המושכרת, המשכיר או השוכר.

ברור לנו שבשביל לזכות על ידי חצר דרושה בעלות מסוימת על החצר ולא רק הנאה ממנה דבר זה מבואר בדברי תוספות בגיטין עז, ב, וביתר פירוט בב"ב (נא, ב, ד"ה "במתנה") שם מחלק ר"ת בין שוכר לאישה שבשכירות השוכר שאוכל פירות קרקע קונה גם בקניין חצר בקרקע שכורה, ובאישה שקבלה קרקע במתנה שאין הבעל אוכל פירות, האישה לא קונה בקרקע זו בקניין חצר מכיוון שלא יכולה למכרה ולתתה במתנה, ואם נתנה הבעל מוציא מיד הלקוחות. כלומר, בשביל לזכות בחצר צריך שתהיה לזוכה בעלות מסוימת בחצר. אין הפירוש שהוא הבעלים על גוף הקרקע שהרי גם השוכר זוכה למרות שלא יכול למכור. הסיבה ששוכר זוכה מנומקת בתוספות שבשונה מאישה "גדול קנינו מזה (=מאישה ח.י.ו.) שאפילו מת בתוך הזמן המקום מושכר ליורשיו עד הזמן" כלומר לשוכר יש את מה שיש לו בקרקע באופן מוחלט, בעוד שלאישה אין דבר ממשי שלה אלא הנאה שהיא מקבלת מהקרקע ובעצם מהבעל שלו נשאר כל הבעלויות על הקרקע.

ר"י בתוספות מבאר שם אחרת ואומר שיתכן שהזכייה תלויה בפירות כלומר בבעלות על הקרקע לפירותיה, כאן כבר ברור שצריך בעלות מסוימת, בעלות לשימושים כשאחד משימושי החצר זו יכולת הקניין שלה.

בעניין זה יש להצביע על מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בשכירות ב,ה, שלרמב"ם המשכיר זוכה בזבל שנקלט בחצר מהבהמות של אחרים "שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, אע"פ שהיא מושכרת ביד אחרים".

והראב"ד שם השיג עליו: "...דבר זה אינו מחוור, דאי אגירא ליה כדידיה דמי וקניא ליה מידי דהוה אשוכר את מקומו?"

בחושן משפט סימן שיג נחלקו הש"ך והקצות בהבנת דברי הרמב"ם.

הש"ך שם נוקט שאע"פ ששכירות ליומא ממכר הוא, אין הכונה שהגוף מכור לו אלא שההנאות מהגוף כמכורות לו לאותו יום, ממילא המשכיר הוא הבעלים על גוף הקרקע, והשוכר לא יוכל לזכות בקניין חצר על ידי הקרקע השכורה.

הקצות שם ס"ק א חולק על הש"ך וראייתו מב"ב עו, ב, שאדם שקונה ברשות בעלים לא יוכל לקנות במשיכה ועליו לשכור את המקום ולקנות בקניין חצר, ומכאן שקניין חצר מועיל לשוכר. וכן ראייה מב"מ יא, ב, שרבו גמליאל עישר ונתן מעשר ללוי על יד השכרת מקום המעשר, כלומר השוכר קונה את המונח בחצר השכורה.

לכן מסיק הקצות שהחצר קונה לשוכר ובשוכר חצר שלא זוכה בזבל של הבהמות החיסרון הוא ששם כיון שלא השכיר את הרפת מוכח שרוצה בזבל לעצמו, ולכן שייר שימוש זה בחצר כדי לזכות בזבל לעצמו.

עכ"פ, הקצות שם הולך ומסיק שזכות הקניין בחצר נתונה דוקא למשתמש בה ומוכיח דבריו מרש"י (גיטין עז, א) על דברי הגמ' "חצרה, מה שקנתה אישה קנה בעלה" וביאר רש"י ד"ה קנה בעלה - "לפירות להשתמש בה, ואכתי לא נפיק גט מידיה דבעל", ומכאן מדייק הקצות שעיקר קניין החצר הוא למשתמש. לפי שיטתו ענין החצר הוא היות הדבר ברשותו, בניגוד ל"יד" שהיד קונה מחמת עצמה, בחצר, ריבתה התורה "רשות" של הקונה, ורשות ענינה שזה שיש לו שם רשות, שימושים, החצר היא רשותו לקנות.⁴

גם בסימן קלח סק"א הולך האבני מילואים בכיוון הזה, הוא מציע לישיב את קושית תוספות ד"ה "ידה גופיה" בדרך הנ"ל. תוספות מקשה שחצרה קנויה לבעלה למעשה ידיה בדיוק כשם שידה קנויה לו למעשי ידיה וממילא קשה פירכת רב אשי על רבא שם בגמ' "נהי דקני ליה למעשה ידיה ידה גופה מי קני ליה" והקשה תוספות "וא"ת חצרה נמי לא קניא ליה גופיה אלא פירי?" תוספות מבקש להשוות בין חצר ליד שבשתייהן קנין הבעל הוא לפירות בלבד ולכן גם הנחת הגט בהן זהה?

⁴ יש להעיר על הוכחה זו מרש"י שנראה שאין הכרח ברש"י לדייק שבעל השימושים הוא הקונה. רש"י מוסיף שבגלל שיש לבעל את שימושי החצר, לא יצא הגט מרשותו. יתכן שלא בעל השימושים קונה, אך כשבעל השימושים הוא המקנה חסר בקניין כל עוד החפץ הנקנה נמצא בחצר שהיא שלו לשימושיה (עיין מחני"א קניין סימן ג).

ומתוך האבני מילואים מילואים כדרכו הנ"ל: "ונראה לי שבקושי התוספות דודאי חצרה לא כתיב בתורה בהדיא אלא דמרבין רשותה מונתן בידה ומשום הכי פריך חצרה מה שקנתה אשה קנה בעלה דחצר השכורה קונה לשוכר מפני שהיא רשות השוכר... דקניין חצר לא מהני אלא משום רשות ומי שהרשות שלו הוא קונה, משא"כ קניין יד זיד אינו קונה בתורת רשות אלא מי שהיד שלו הוא קונה, וידה מקרי אע"פ שיש לבעל פירות כיון דגוף היד שלה היא".⁵

כל מה שאמרנו נכון בקניין ממון, בגט המצב שונה. המצב בגט הוא שהאישה לא רוצה את הגט וממילא אי אפשר לראות את התוצאה המבוקשת שהגט 'הגיע אליה' מכח היותו בחצר. לכן אנו דורשים שתעמוד בצד החצר וכשעומדת שם, עובדתית הגיע הגט אליה ולא רק אל החצר.

בהקשר זה נחלקו הפוסקים מהו הגדר של משתמרת לדעתה. הב"י כתב (בתחילת סימן קלט) שבמידה והחצר גדולה עד כדי כך שכשהיא עומדת בצדה האחד אין הצד השני משתמר לדעתה, לא נחשבת משתמרת לדעתה.

הט"ז מבין שהגדרת משתמרת לדעתה עוסקת בהגדרה עקרונית בחצר, ברגע שהיא השולטת הבלעדית בחצר אנו מגדירים שהנעשה בחצר הוא תחת שליטתה, אפילו אם מעשית אין היא שולטת בפועל בכל האזור.

הב"י דורש שליטה מלאה שלה, בפועל, לא די לו בזה שהחצר מוגדרת כרשותה ומשמשת אותה, צריך לראות את שליטתה המלאה בחצר, אחרת חסר ביכולת ההשתמשות שלה ואנחנו לא רואים את הגט מגיע אליה על ידי החצר.

הגדרה זו מיוחדת דוקא לגט אישה שצריך מלבד הנתונה בחצר גם לגרש אותה, זה נעשה על ידי הגעת הגט אליה ממש. יש דוגמאות נוספות לזה שבגט בעיני לא רק את הגדרת הקניין הטכנית אלא שיפנה את הפעולה אליה, שיגרש "אותה" על ידי זה גם ממקומות נוספים:

א. התו"ג (קלח, ג) כתב שהסיבה שלא קונה בחצירה בשעה שהיא ישנה שיכת דוקא בגט כיון שבגט מטעם ידה אתרביא לעומת מציאה שמטעם שליחות

⁵ בגוף דברי התוספות יש לומר שתירוצו הראשון דומה מאד להבנת האבני"מ איך אינו בדיוק כדבריו שכונת התוספות היא שידה של אשה שונה מחצר שבחצר קונה זה שהרשות שלו אך ביד האשה, הקניין מתבצע על ידי שהאשה קונה ומה שקונה האשה עובר אח"כ לבעל, אך הבעל לא קונה מכח עצמו אלא שמה שקונה ומרויחה האשה עובר אליו אח"כ. ועיין באחיעזר שהלך בכיוון זה.

אתרבאי, ובשליח גם אם הבעלים ישן מהני. ואף לר"ן שכתב בב"מ שבמציאה זה מטעם יד, הצורך בזה שתהיה ערה קשור בצורך שתהיה עומדת בצד חצרה. משמע מכל זה שבגט יש צורך נוסף שלא קיים בקניינים והוא שנראה את הגט מגיע אליה, לגרש אותה, על ידי החצר. צורך זה לא קיים בשאר מצבים של קניין.

ב. בגמ' (עח) נאמר: "זרקו לתוך חיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת. אמאי כליו של לוקח ברשות מוכר הוא? א"ר יהודה אמר שמואל כגון שהיתה קלתה תלויה בה". בב"ב פה,ב מבאר רשב"ם כך (ד"ה תלויה בה): "ואיננה נגרתת בקרקע ולכך קונה לה קלתה דדמי להגבהה שקונה בכל מקום...".

האמרי משה (בסימן כ) שואל איך קונה קניין הגבהה את הגט לאישה, הרי הקניינים שמועילים בגט הם חצר ויד ולרש"י גם אגב, אבל הגבהה לא מצאנו שמועילה?

לאור דברינו ניתן לישוב שכאן, כשהגיע הגט אל האישה ממש ונמצא אצלה בקלתה ברור שהגט הגיע אליה ונתקיים מה שאנו רוצים להשיג על ידי נתינת הגט בקניין. בעצם הגט כבר אצלה לגרש אותה ורק לענין הקניין דרושה הגבהה. אך מה שנדרש כדי לקיים את הדבר המרכזי שהגט אצלה, כבר מתקיים.⁶

ד. חסרונות שונים בהגדרת חצר

למדנו בגמ' עח,א:

"אמר רבא כתב לה גט ונתנו ביד עבדה, ישן ומשמרתו הרי זה גט, נייעור, אינו גט דהויא ליה חצר המשתמרת שלא לדעתה.

⁶ להלן בהסבר דברי הרמ"ה נלך בכיוון דומה. האמרי משה עצמו הולך בדרך אחרת ומבאר את דברי הרשב"ם שהונתן כבר התקיים אך לא הבידה וכפי שמאריך לבאר שם. ואלו דבריו: "דהנתינה נתקיים על ידי קלתה דהוי כחצרה, אף דלא קני ברשות מוכר זה חסרו רק לענין קניין אבל רשותה מקרי... וע"כ נתקיים ע"י הנתינה ומה שצריך שתקנה הגט שתהיה מגורשת לגמרי על זה הוא דמשני שקלתה תלוי בה, דהיינו שעל הקניין שוב מועיל הגבהה והנתינה נתקיים גם בלא הגבהה". לדבריו החלוקה היא בין הונתן של הבעל לבידה של האישה, שונתן מתקיים בהגעת הגט לרשותה-כליה, והקניין יהיה הגבהה. להלן נלך בדרך דומה בהסברת דברי הראשונים, הרשב"א והר"ן בנושא זה, אם כי לא ניצמד להגדרותיו של האמרי משה. כאן כאמור ביארנו בכיוון קצת שונה וכפי הנלע"ד.

וכי תימא ישן שאני, והא אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד ויושב לא קנה, והלכתא בכפות".

בגמ' מוזכרים מספר חסרונות, חצר המשתמרת שלא לדעתה וחצר מהלכת. מוזכרים גם פתרונות שונים, ישן וכפות. ויש לדון הן בחסרונות והן בפתרונות האם אלו שמות שונים לאותו חיסרון או שמא אלו חסרונות שונים לגמרי.

נחלקו הראשונים בביאור מסקנת הסוגיא. בדף עח משמע שלאחר שהבנו שהעבד ישן הוספנו דרישה נוספת, כפות. אבל בדף כא מובא דין זה של רבא ושם מושמט השלב שמבאר שהעבד ישן ומסיקה הגמ' שהעבד כפות, ולכאורה היותו כפות מספיקה.

הרמב"ם גירושין ה, יז פסק שדי בכפות: "נתן הגט ביד עבדה והוא נעור והיא משמרתו, אם היה כפות הרי זה גט וכאילו הגיע לחצרה שהיא עומדת בצדה, ואם אינו כפות אינו גט. נתנו ביד העבד והוא ישן והיא משמרתו הרי זה פסול ואם היה כפות הרי זה מגורשת".

לעומתו, התוספות, הרשב"א והר"ן ביארו שצריך את שני הדברים, כפות וישן. תוספות בדף כא (ד"ה והלכתא) כותב "כפות וישן בעינן כדמשמע לקמן בהזורק וכן פסקו הלכות גדולות דכפות וישן בעינן...". (וכ"כ הר"ן מ, ב בדפים).

בביאור מחלוקתם נראה לומר שנחלקו בהבנת החיסרון של חצר מהלכת. לדעת התוספות החיסרון של חצר מהלכת הוא שאינה יד כלל. בב"מ ט, ב נאמר שספינה ששטה במים קונה בקניין חצר את הדגים שקופצים לתוכה ואין בה חיסרון של חצר מהלכת "ספינה מינח ניחא ומיא הוא דקא ממטו לה". מבואר בגמ' שלמרות שהחצר זזה ונעה במים, היא לא חצר המהלכת. החיסרון של "מהלכת" אינו בתזוזתה של החצר אלא בדבר אחר. ונראה לומר שאם אכן החיסרון היה שמכיון שהחצר זזה, אין היא אצל בעליה, הרי שאז לא הבעלים קונה את מה שנמצא בחצרו המהלכת כי הדבר לא אצלו, לא בשליטתו ולכן אינו מיוחס אליו דיו.

אך מבואר בגמ' שהחיסרון אינו בתזוזתה ולכאורה משמע שהחיסרון הוא בעצם הגדרת החצר כיד,⁷ יד אינה מהלכת. דבר שיש לו כח הילוך עצמי, עצמאות,

⁷ בחקירה הנ"ל וכן בחקירות המצרניות לה בהגדרת החסרונות של חצר, עוסק בהרחבה הגר"ח בסטנסיל "בדין נתן גט ביד עבדו" ז"ל: "והנה כל החסרונות בחצר שדינם שאין קונה לו כגון חצר מהלכת ואינו משתמר לדעת הבעלים ואינו משתמר כלל וליתא בע"כ,

אינו 'יד'. זהו חיסרון עצמי בחצר בהגדרתה כיד ולא חיסרון בהגדרות שבחנות איך היד קונה.

ממילא בספינה, כיון שאין בה כח הילוך עצמי, היא עצמה מינח ניחא, אלא המים הם שמזיזים אותה, אין בה את החיסרון מצד שם 'יד' והיא ראויה להחשב יד. תנודתה היא טכנית ולא מהותית. כך מבאר שם תוספות (ד"ה ספינה) ששואל למה במס' שבת פסקנו שתלמיד חכם רכוב כמהלך דמי? ומתריך: "הכא חצר משום יד אתרבאי והוה שפיר דומיא דמינח ניחא וממטו לה עם גופיה". כמו שיד זזה אגב הגוף אך אין לה כח הילוך עצמי, כך הספינה, וממילא ניתן להגדיר אותה כיד שמשויכת ובטלה לבעליה. הרמב"ן בגיטין (כא, א) חולק על תוספות ומפרש שהחיסרון של מהלכת הוא אחר "אלא כיון שאין ידה מתרחקת ממנה, כאינה מהלכת דמיא, אבל חצר מהלכת, כיון שאפשר לה להתרחק ולא תהא משתמרת לדעת, לא קניא ליה" ולפי"ז החיסרון הוא בכך שמהלכת מהבעלים ואין היא משתמרת, ובזה שונה יד מחצר מהלכת שיד לא מתרחקת מהקונה.⁸ עדיין יש לשאול האם כוונתו של

יש לחקור אם הם מגרעים כח החצר דלא מקרי יד כלל דלאו דומיא דיד הוא או דלמא דהחצר לעולם בידו (אולי צ"ל כידו, ח.י.ו.) אלא דהוי חיסרון בהיד, דיד כזה אינו קונה. ובמאמר הלכנו בדרכו אם כי לא נצמדנו למילים שלו.

⁸ בגליון השי"ס שם הקשה למה מגורשת בנתינת הגט על הגוף, הרי הגוף עצמו מהלך, ובכל זאת מועילה נתינת גט על ראשה? ולכן מסיק שם רע"א שהגדרת חצר מהלכת היא "שאינה מהלכת מהקונה" לכן יד עצמה לא מקרי מהלכת שהרי היא קשורה ומחוברת לגוף. ממילא קשה שספינה שמתרחקת מהגוף אינה יד והיא מהלכת, ונשאר רע"א בצי"ע. לולי דבריו ניתן היה לומר שמהלכת אינו חיסרון של יד אלא חיסרון בהגדרת חצר כיד. כשאמרנו שחצר היא כמו יד, לא אמרנו שיד היא חצר וחצר היא יד באופן שוה, אלא שלחצר ישנן תכונות של יד והן הדבר שמביא אותנו להגדיר שהיא מועילה לקנינים. אך עדין חצר אינה האבר יד. ידו של אדם אינה יד בגלל התכונות השונות שמצאנו בה אלא היא יד בגלל היותה יד ולכן לעולם תשאר כזאת. לעומ"ז, הגדרת חצר כיד תלויה בתנאים מסוימים בשביל לדמותה לידו של אדם. בחצר המהלכת נפגם שם היד שבה, מה שאין כן ביד אמיתית שלעולם תהיה יד וכשניתן בה הגט הוא אצל האשה ממש. בחצר לעומת זאת דרוש להגדיר אותה כרשות כדי שנראה את החצר כרשות שמיוחסת לאישה (=יד). וכדברים האלו כתב בקה"י סי' יג.

ובהמשך דבריו באר מדוע שייך חיסרון של מהלכת דוקא בחצר ולא ביד: "ומה שכתבו התוס'... דבעינן דומיא דידו דניחא וגופו ממטי לה אין כוונת התוספות כלל לומר דבעינן בחצר דומיא דקנין ידו אלא כוונת התוס' הוא מאחר דדין חצר נלמד מתיבת 'ידו', בעינן חצר דומיא 'דמציאות' ידו, וכמו שמציאות היד מקרי נח אלא דגופו ממטי, הי"נ בעינן לענין חצר לקנות שיהא במציאות כמו מציאות היד שאינו מהלך מכח עצמו, ומשו"ה לא מהני חצר מהלכת..."

קצוה"ח (שיג"א) חילק בצורה זומה בשאלה אחרת, האם ביד יהיה חיסרון שאינה רשותה כגון כשמעשה ידיה לבעלה, ואומר שחיסרון כזה של שימושים שייך רק בחצר שהיא רשותה, ביד לעומת זאת עצם היד קונה ולא קיים בה חיסרון של שליטה ורשות. נמצאנו למדים שאף על פי שחצר כיד, היא אינה יד ממש וממילא חסרונות מסוימים בהגדרתה לא שייכים כלל ליד ממשית שבה בין אם האישה הולכת ובין אם לאו זה ממש אצל.

הרמב"ן לחיסרון של לא משתמרת לדעתה, או שכיון שהחצר מוגדרת כעשויה להלך ובעצם אין היא משתמרת לדעתה, אין היא דומיא דיד. זו חצר שתכונתה שאינה משתמרת לדעתה וכך אכן משמע בגר"ח שחקר בזה ונקט שהחיסרון הוא בגדר 'יד'.

בעבד אנו רואים שצריך שני ענינים: כפות וישן. ובאר הרא"ש בפרק שמיני הלכה ה שכתוב פותר בעיה של חצר מהלכת שיוצרת חיסרון עצמי בהגדרת יד. אבל ישן לא נוגע לחיסרון עצמי בהגדרת יד אלא שכיון שלעבד יש דעת משלו אין הוא משתמר לדעתה, הוא עצמאי ואינו בטל אליה: "אלא בהכי תליא מילתא דבעינן דלא ליחוי חצר מהלכת משום דדומיא דידו בעינן דמינת ניחא וגברא קא ממטי לה הלכך בעינן דבר דניח תמיד ולא ישתנה לעתים... משום דגזירת הכתוב הוא, אבל הא דבעינן חצר המשתמרת לדעתה לאו גזירת הכתוב הוא משום דבעינן דומיא דידה, דכשהיא ישנה אינה משתמרת לדעתה אלא מילתא דתליא בסברא היא, דאין אדם רוצה שיהיו חפציו מונחים אלא במקום המשתמר לדעתו".

מקורו של החיסרון בחצר מהלכת הוא גזירת הכתוב שצריך "ידה". לעומת זאת, חצר המשתמרת לדעתה, מקורה הוא בדעת בני אדם שלא מניחים חפציהם אלא במקום המשתמר לדעתם. החיסרון של יד הוא חיסרון עצמי בשם 'יד' של החצר. החיסרון שאינו משתמר לדעתה הוא חיסרון בקניין שעושים אנשים עם החצר, לכן בשם 'יד' אין פשרות, וצריך שתישלל יכולת ההלוך מהחצר.

לעומת זאת הדרישה של משתמר לדעתה אינה מוחלטת אלא אפילו אם באופן זמני התאפשר הקניין, די בכך.

ברמב"ם נראה שהחיסרון הוא אותו החיסרון, שהחצר לא משתמרת לדעתה ואין הוא חיסרון בשם יד ולכן, ברגע שהעבד כפות או ישן זה כבר בסדר כי כרגע הוא משתמר לדעתה, אלא שבישן פסול מדרבנן כיון שיש לחשוש שיתעורר.⁹

אמנם הקצות שם הבין שדבריו הם שלא כתוספות (ד"ה ידה גיטין עז,ב) שהקשו על ההבדל בין יד לחצרה של האישה לענין נתינת הגט לתוכן, ששתיחן הלא קנויות לבעל ומהו ההבדל! ובאר הקצות שכיון שיש הבדל בין אופי הקניין של יד לחצר ממילא יש הבדל במה שיוצרת בהן בעלות הבעל לפירות. ביד שקונה מחמת עצמה, הבעלות לפירות לא פוגעת, ובחצר שקונה מחמת שימושים, העובדה שיש לבעל שימושים מגרעת את כח הקניין. אמנם לא ברור שתוספות חולק, ויתכן שתיירץ בדרך אחרת.

⁹ להלן נדון בדברי הרמב"ם, שפסק שכשהעבד לא כפות או ישן מועילה הנתינה לאישה לאחר שתיקח, ושם תבאר שיטתו.

ה. מצבי נתינה בחצר

עד כאן הגדרנו שבחצר שני עניינים: (א) היותה דומיא דיד. (ב) יכולת הבעלים לזכות על ידי החצר. בארנו שהיות החצר רשות לא נוגע לשאלה האם חצר זה משום יד או משום שליחות, גדרים אלו נוגעים לשאלה איך ניתן לזכות בעזרת החצר ומגדירים את יצירת היחס בין החצר לבעלים.

בגט ראינו שישנה מצד אחד חומרא שיש צורך שהאישה תעמוד ליד החצר בגלל שאין זו זכות לאישה, מאידך הלימוד הבסיסי על קניין חצר בגט מורה על קולא מסוימת שכיון שכתוב "ונתן" האישה אינה שותפה במעשה הגירושין ומעשה הגירושין הוא בעיקרו נתינה של הבעל ליד האישה. עיקר העשייה בגירושין היא ה'ונתן', ומתוך כך החצר מועילה בגט ויש לעיין עד כמה דבר זה משמעותי להלכה.

הוספנו שבגט ישנו דבר נוסף מלבד הונתן, והוא הצורך שהגט יגיע אליה לגרש אותה על ידי כל מה שנעשה לקראת הגירושין, לפי זה כל הפעולות המקדימות, "וכתב לה... ונתן בידה" אינן אלא הקדמה לסוף, וישלחה'.

הרשב"א (עז, ב ד"ה אמר עולא) מביא את דין הירושלמי "נתן לה את גיטה ואמרה תזכה לי חצרי שבעכו אמר ר' חנינא נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה". ומוסיף הרשב"א: "ולא עוד אלא אפילו לא נתנו שם עדין אלא שאמרה היא זרקו לי גיטי בחצרי ותזכה לי חצרי משמע לי דמגורשת".

הרשב"א מדרג את חומרת המקרים כך שיותר פשוט להבין שאם נתן גט בחצירה ואחר כך אמרה שתזכה לה חצרה מגורשת, מאשר מקרה שבו אמרה לו מלכתחילה לתת את הגט בחצירה.

במקרה שבו נתן גט בחצרה ואחר כך אמרה תזכה לי חצרי, אפשר היה להבין שיהיה בזה חיסרון של טלי גיטך אך הרשב"א מתעלם מחיסרון כזה. הר"ן (מ, א ברי"ף) חולק על הרשב"א ואומר שבמקרה הראשון "לא ידעתי היאך היא מתגרשת, דהא בשעה שזרקו שם, חצר לא הוי לא שליח דידיה ולא שליח דידיה, ואין לך לומר שיהא אלא כאילו נתנו בידה לפקדון ובתר הכי כי אמרה תזכה לי חצרי שבעכו היכי מתגרשת והא בעינא שיאמר לה הרי זה גיטיך ואם בשאמר לה כן לאחר שאמרה תזכה לי חצרי הרי היא כאומרת מתחילה תזכה לי חצרי ואחר כך זרקו לה, דהיינו האי גוונא בתרא שבדברי הרב ז"ל".

לפי הר"ן המקרה השני, שבו אמרה לפני הנתינה "תזכה לי חצרי" פשוט יותר מאשר מקרה שבו אמרה לאחר הנתינה, שאז צריך לחזור ולומר הא גיטך כמו במקרים בהם הנתינה לא היתה נתינה מועילה.

הטור (קלט) הביא את דברי הרמ"ה שכשנתן בחצר ואח"כ אמרה 'תזכה לי חצרי' זה לא מועיל ולא יכולה לזכות בחצרה, אבל אם תיטול את הגט לידיה זה מועיל. לעומת זאת אם תאמר כשהגט בחצר 'תזכה לי חצרי', לא מתקיים ונתן בידה.

רואים ברמ"ה שנתן מתקיים גם כשנתן את הגט בחצר והיא לא היתה שם, שהרי לאחר שנתן את הגט בחצר היא יכולה לקחת את הגט לידיה, אך מאידך אם היא תאמר תזכה לי חצרי לא תועיל נתינתו בחצר. הרמ"ה אומר שצריך שיתן את הגט לה, ונתן - לה, לאישה ולכן אם האישה לא היתה ליד החצר לא נראה אותו נותן לה את הגט על ידי שנתן בחצר.

שני חידושים יש בדברי הרמ"ה: (א) יכולת הבעל לתת, בלי שהאשה תקבל נחשבת כבר 'ונתן'. (ב) צריך השלמה של 'ונתן בידה' = לה' שאפשרית רק אם היא תיקח. משמע בדברי הרמ"ה שהוא מחלק בין נתינת הבעל את הגט, להגעתו אל האישה. נתינה בחצר תחשיב את הגט שהגיע לאישה רק אם בשעת הנתינה קבלה את הגט על ידי החצר. כשהאישה ליד החצר והבעל נותן בחצר, נחשבת נתינת הבעל שמקיימת 'ונתן לה' על ידי החצר. אך כשהאישה לא ליד החצר, הנתינה של הבעל אמנם הועילה לקיום 'ונתן' אך בשביל 'ונתן לה' צריך שהאשה תיטול לידיה, וכעת לא תועיל החצר לומר שמתקיימת נתינה לה, על-ידה. רק כשהאישה עושה שימוש בחצר בשביל לקבל את הגט בשעת הנתינה נחשב שנתן לה על ידי החצר, אח"כ צריך שהאשה תיטול לידיה. מתוך דברי הרמ"ה עולה גם שהחיסרון של 'טלי גיטך' פוגם רק בקיום 'ונתן' אך ברגע שהתקיים 'ונתן', הגעת הגט אליה כבר לא חשובה 'טלי גיטך', אלא המשך של 'ונתן' של הבעל.¹⁰

¹⁰ נראה שיש לקשור דבר זה למה שכתב הרמ"ה בדף עז (הובא בריטבי"א שם) שכשנתן את הגט בחצר האשה ואח"כ היא זוכה בחצר, זו נתינה אריכתא. נושאי הכלים על השולחן ערוך והאחרונים, דנו ברמ"ה בצורות שונות. בתורת גיטין באר דברי הרמ"ה אחרת לגמרי ובאר שדן בסוגיה כמו בסוגית קרוב לו קרוב לה וכונתו שכשאינה עומדת בחצירה מחיצות החצר מאבדות את משמעותן. כל קניין חצר מבוסס על עומדת בתוכה ממש, ואם לא זה הופך להיות כקניין בסימטא שיש לדון בו האם יכולה לשמור שם את הגט או לא כמבואר לקמן עז, ב ובסוגיא שם פסקנו שצריך שיגיע הגט לידיה ואם לא, לא הוה גט לפי שמואל, ואלו דברי הרמ"ה כאן.

דברי הרשב"א מורים אחרת. הרשב"א באר שבעצם הנתינה לחצר כבר מתקיים הגדר של ונתן, שהרי חצרה היא רשותה גם אם לא זכתה על ידה, ולכן הנתינה בחצר מועילה להגדיר שהתקיים ונתן באופן כזה שכשתזכה אחר כך תזכה מכח נתינתו. ונתן לא צריך להיות "ונתן בידה" בבת אחת, די לתורה בזה שקיים הבעל ונתן ברשותה באופן שיועיל לה לזכות מכח הנתינה. היא תקבל אחר כך בשלב שני וכשקבלה מכח נתינתו מתקיים "ונתן בידה". הרשב"א מציין שדוקא זכיה שלה מכח נתינתו נחשבת שקיים ונתן ובזה הרמ"ה מחדש שאם היא לקחה אחר כך זה מועיל כיון שמתקיים בזה "ונתן בידה" ואפי שהבידה הוא לא המשך שמתפתח ישירות מהנתינה, כיון שהוא בנוי עליה זה מועיל ויש בזה מעין נתינה אריכתא.¹¹

הר"ן חלק על הרשב"א כשנותן את הגט לחצר שאינה לא שליח ולא יד כיון שלא מתקיים בזה ונתן בידה אבל מודה בנותן לאישה גט לפיקדון שמתקיים בזה ונתן כיון שבסופו של דבר נתן את הגט בידה של האישה. בפיקדון יש נתינה לידה שבסופו של דבר תועיל לזכות, הגט הגיע אליה בנתינה זו בצורה מושלמת אלא שחסר בזה שלא נתן לגירושין. בחצר לעומת זאת כשאינה עומדת ליד החצר ולא ידעה מהנתינה, הגט לא הגיע אליה אלא לחצרה בלבד. נמצאנו למדי שישנם שלושה מצבים שההבדלים ביניהם דקים אך בכל אחד אנו נחשפים להגדרה שונה כלפי היחס בין "ונתן" ל"בידה" בתהליך של הגירושין ונתינת הגט.

הב"ש סימן (קמה סק"ה) מוסיף שלשיטת הרשב"א אם נתן ליד אחד גט כפיקדון והאישה אמרה "זכה לי", כלומר שעשאתו שליח קבלה זה מועיל. כאן זו נתינה שהיא כלל לא לרשותה שהרי כשנתן לו זה היה לפיקדון בלבד וכלל לא היה שליחה, הוא נעשה שליח רק בסוף. יש כאן הבנה שלפיה "ונתן" לא צריך כלל להיות ב"ידה", אלא צריך שיהיה "בידה מנתינתו" כלומר כל אימת שנראה בסוף שהמצב של בידה הוא המשך נתינתו זה מקיים ונתן בידה, ולכן כאן הגט נשאר אצל אותו אחד שעשתה אחר כך לשליח קבלה ואז נתינתו מקבלת משמעות ולכן זה מועיל, אפילו שהנתינה בתחילה היתה כביכול חסרת משמעות. אמנם גם הב"ש נשאר בזה בצ"ע מסיבה זו.

¹¹ כמובן שגם לרמ"ה אם הנתינה שנוצרה על ידי היונתן תפסק, כגון אם נפל הגט מידיה כשישנה וחזרה ולקחה אותו זה כבר לא טוב כי היונתן התבטל אך כל זמן שהנתינה הראשונה קיימת מועיל הדבר כשהיא לוקחת אחר כך לידיה.

ברמב"ם אנחנו רואים התקדמות נוספת בהגדרה זו. בשתי ההלכות שעוסקות בנתינת הגט לעבד כתב הרמב"ם שני דברים שהם לכאורה סותרים: בפרק ה הלכה יז, כתב הרמב"ם: "נתן הגט ביד עבדה והוא נעור והיא משמרתו... ואם אינו כפות אינו גט". לעומת זאת בהלכה יח כתב: "כתב גט ונתנו ביד עבדה וכתב לה שטר מתנה עליו... ואם אינו כפות ונעור קנתה העבד ואינה מגורשת עד שיגיע גט לידה".

בכותב גט ונותן ביד עבדה הנעור סתם הרמב"ם וכתב שאינה מגורשת, לעומת זאת בכותב ונותן ביד עבדו ונותן שטר מתנה עליו כותב הרמב"ם שלא מגורשת אך יש תקנה למצב "שיגיע גט לידה".

הרשב"א (כא) תמה על הרמב"ם כיצד מגורשת מבלי שיטלנו ויחזור ויתנו לה.

ההבדל בין שני המקרים הוא בנתינת העבד. במקרה שהעבד שלה לא נתן לה הבעל את העבד, אך כשהעבד היה שלו הוא נתן את העבד במתנה ועל ידי זה נתן את הגט.

האמרי משה (כז) מצביע על הבדל זה כיסוד לשינוי בלשון הרמב"ם. נתינת העבד לאישה היא נתינת יד לקניין הגט, שהרי באמצעות העבד תוכל לזכות בגט אם תנצל אותו כראוי. ולכן, אף שנתינה זו לא מועילה כרגע לזה שהאישה תקנה את הגט שהרי העבד מהלך, הרי היא כבר נחשבת נתינה לענין "ונתן" כיון שהבעל חידש לאישה יד ורשות חדשה "וזה מקרי נתינה מה שנותן לה יד ורשות חדש ועל כן גם כשהוא מהלך אף שאינו קונה אבל על כל פנים מקרי נתינה מכחו על ידי הקנאותו את העבד דאף דאין מתגרשת מיד אבל העבד כבר שלה".¹²

כשנותן את הגט על ידי נתינת העבד ומחדש מציאות של היות הגט ברשותה מכחו, נחשב הדבר כמעשה נתינה משמעותי שמכחו היא זוכה לאחר מכן, כאן כבר נחשב שבא הגט לידה מכח נתינתו. מכיון שנתינתו יצרה משהו

¹² ביסוד דבריו מבאר האמרי משה את מתן העבד לאישה כנתינת יד לזכות ולכן יש בזה נתינה יותר מאשר בנתינה של הגט לחצרה של האישה. הגדרה דומה מצאנו בביאור שיטת רש"י (בדף עז, ב) בענין ותיזיל ותיחוד ותפתח לעומת דבריו בדף כא בכותב גט לאשתו ונותנו בחצר וכותב לה שטר מתנה על החצר. בדף עז באר רש"י שקניין הגט הוא באגב ובדף כא באר שקניין הגט הוא בקניין חצר. ובאר ר"י שמואל שההבדל הוא שבדף כא שהקניין הוא על ידי שטר נותן לה הבעל את היד, את החצר לקנות ולכן חשוב הדבר כנתינה שלו. אולם בדף עז האישה היא שעושה את הקניין והיא שזוכה בחצר ולכן באר רש"י שזה באגב שהוא קניין שנעשה על ידי דעת המקנה שמקנה את הקרקע ומצרף בדעתו את הקנאת המטלטלין ואכמ"ל.

אצלה, יד שבה תוכל לקנות או רואים את הנתינה שמקימת ונתן אף על פי שבסוף יתכן שלא תקנה על ידי נתינה זו. לפי זה, הגדרת ונתן היא עצמאית לחלוטין, ונתן צריך להיות עצמאי ורציני אפילו שלאחר מכן יתכן שהוא לא ינצל את הנתינה בשביל לגרש וה'בידה' לא יוצר מתוכו.

1. סיכום

במאמר זה בחנו את הגדרת הנתינה של הגט בחצר, הראינו שהמקור לנתינה בחצר, "ונתן - בידה" מתפרש כקולא מסוימת בהגדרת הנתינה שהרי "ונתן" ואפילו בעל כרחה. עצם העובדה שחצר מועילה מוכיחה לנו של"צ נתינה ממש ליד, ולענין זה החצר היא כיד. ברור שהעובדה שחצר קונה היא בגלל שהיא יד, אך אין היא יד ממש וחידשה התורה שהעובדה שהגט מגיע אליה דרך החצר, מספיקה.

דרך זה הראינו שהגדרות השונות, חצר כיד או חצר כשליחות, מתייחסות אף הן לא לעצם הגדרת החצר, אלא ליחס שבין החצר לבין הבעלים - הזוכה ובזה הצבענו על חומרא בגט. דוקא בגלל שצריך ונתן - בידה, הרי שיש צורך בזה שהגט לא רק שינתן בחצר, אלא יגיע אליה על ידי החצר ומכאן נובעות קולות וחומרות.

סיימנו בזה שצורת הנתינה בחצר מושפעת גם מהעובדה ש"ונתן" נלמד כיחידה עצמאית והראנו את הרמ"ה שבאמת מצביע על שני העניינים, מחד האפשרות לתת בחצרה בלי שהיא תהיה שם, ומאידך הצורך שהיא תקח אח"כ לידיה כדי לקיים 'בידה'.

הרשב"א והר"ן חולקים על הרמ"ה ואומרים שה'ונתן' הוא יחידה עצמאית לגמרי אלא שנחלקו ביחס בין נתינה בחצר לנתינה לפיקדון. והדברים מגיעים עד כדי כך שיתכן שנתנה למי שעתיד להיות שליח קבלה מועילה, הואיל ולבסוף מתקיים 'בידה מנתינתו'...

ברמב"ם העלנו שיצירת האפשרות לקנות את הגט נחשבת גם היא נתינה, ובזה ונתן הופך להיות כמעט יחידה עצמאית.